

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

в.о. ректора Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
кандидат мистецтвознавства, професор
Валерій МАРЧЕНКО

_____ 2024_ року

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації

Варчук Мар'яни Вікторівни

на тему «Європейська портретна мініатюра у живописі XVI–XIX століть:

атрибуція творів із колекції Національного музею мистецтв імені

Богдана і Варвари Ханенків»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 02 Культура і мистецтво

за спеціальністю 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,

реставрація

Публічна презентація проведена на кафедрі мистецтвознавчої експертизи
26 квітня 2024 року, протокол № 17

Актуальність теми дослідження. Мініатюрний портретний живопис – це раритетне мистецтво, що сьогодні є важливою складовою культурної спадщини та зберігається у музейних і приватних колекціях Європи та США. Традиція мініатюри є автохтонною для європейського регіону, з особливим акцентом на англійських коренях її походження. В Україні не було історії портретної мініатюри, попри поодинокі локальні зразки. Однак, твори з'явилися в українському контексті завдяки місцевим колекціонерам та міцному зв'язку із європейськими тенденціями формування мистецьких збірань наприкінці XIX ст. Сьогодні українські збірки, що зберігають мініатюрні портрети, є особливо цінними завдяки презентації автентичних предметів. У Національному музеї мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків (НММБВХ) зберігається 78 мініатюр кінця XVI – початку XIX ст., що представляють історію цього мистецтва від його появи до занепаду.

Актуальність дослідження полягає у необхідності впорядкування інформації про твори мініатюри із зібрання НММБВХ, укладені упродовж 1920–2000-х рр. У результаті група творів портретної мініатюри не розглядалась як цілісне явище, що демонструє техніко-технологічну та стилістичну еволюцію мініатюрного портретного живопису XVI–XIX ст. Сьогодні вивчення музейних предметів в українських колекціях потребує міждисциплінарного рівня з огляду на міжнародні наукові тенденції мистецтвознавчих досліджень. У теперішньому глобалізованому світі важливо гідно презентувати виняткову для України збірку мініатюр із НММБВХ зі

встановленими даними щодо авторства, регіону та періоду створення предметів. Сучасний процес оцифрування музейних колекцій та впровадження електронних баз даних в Україні сприяє відкритості інформації про вітчизняні зібрання для світової наукової спільноти і широкої публіки, а також демонструє рівень дослідження культурної спадщини в країні. Відтак, опрацювання музейних предметів стає необхідною умовою репрезентації. Завдяки отриманій інформації щодо атрибуції творів, колекція європейських мініатюрних портретів зі збірки НММБВХ буде введена до наукового обігу. Встановлені дані і відкритість матеріалів про мініатюри у НММБВХ, як онлайн, так і в експозиції музею, забезпечать доступ української публіки до збірки європейського мініатюрного портретного живопису як складової культурної спадщини України, що є частиною національної ідентичності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження реалізоване на кафедрі мистецтвознавчої експертизи Інституту практичної культурології та арт-менеджменту Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв відповідно до тематичного плану науково-дослідницької роботи освітнього закладу. Представлена наукова робота є частиною комплексної теми «Мистецтвознавчі та експертні дослідження національної культурної спадщини» (державний реєстраційний номер 011 8U001513). Тему дисертації затверджено 27 жовтня 2020 р. (протокол № 4) та уточнено 26 грудня 2023 р. (протокол № 6) на засіданні Вченої ради Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що *уперше*: цілісно опрацьовано колекцію європейської портретної мініатюри НММБВХ, у результаті чого було об'єднано твори із фондів живопису, малюнку та декоративного мистецтва в одну групу збереження та класифіковано їх за часом створення, де виокремлено такі періоди: кінець XVI ст., XVII ст., XVIII ст. і перша половина XIX ст.; визначено методику дослідження та атрибуції мініатюрних портретів на основі наукових каталогів європейської портретної мініатюри міжнародних музеїв у поєднанні із застосуванням методів оптичного дослідження; встановлено етапи формування збірки мініатюр у колекції НММБВХ та виділено такі періоди: 1) кінець XIX – початок XX ст. було придбано 27 предметів фундаторами музею Б. та В. Ханенками; 2) 1950-ті – 1990-ті рр. 49 предметів було придбано музеєм у приватних колекціонерів; 3) упродовж XX ст. 2 предмети було передано у рамках реституції; історію попередньої атрибуції творів та експонування мініатюрних портретів у музеї від 1919 р. до 2020-х рр.; здійснено атрибуцію 48-ми мініатюр і реатрибуцію 30-ти мініатюр та введено в науковий обіг отриману інформацію про твори європейської портретної мініатюри НММБВХ шляхом внесення змін у паспорти музейних предметів та публікації результатів дослідження. *Уточнено*: походження мініатюрних портретів, що мають спільну традицію як з мистецтвом манускриптів, так і з виготовленням монет та медалей, за ознаками подібності технологій виконання та функцій предметів, а також технології і матеріали мініатюр НММБВХ у результаті оптичних методів дослідження, що дозволило встановити ймовірне датування та регіон створення предметів;

специфіку розвитку технологій і матеріалів виготовлення мініатюр, що полягає у зміні провідної основи портретів у кожному столітті упродовж XVI–XIX ст. та сьогодні може слугувати одним із основних чинників встановлення періоду виконання твору, та особливості виготовлення копій і підробок мініатюрних портретів, що наприкінці XIX ст. зазнали свого розквіту, а їхня значна кількість вплинула на уявлення дослідників про самостійність мініатюрного портретного живопису упродовж XX ст. *Набули подальшого розвитку:* вивчення мініатюрних портретів у контексті соціокультурних явищ Європи XVI–XIX ст., та їхній вплив на матеріальну культуру зазначеного періоду як приватних предметів; принципи технологічного аналізу живопису мініатюрних портретів в Україні, що полягають у застосуванні неінвазивних методів дослідження; відомості про наявність колекцій портретної мініатюри у восьми музеях України, стан вивчення зібрань та комунікації про твори в музейних експозиціях.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертації полягає в тому, що робота може бути використана для підготовки наукового каталогу мініатюрного живопису НММБВХ. Оновлені дані про авторів, регіон та період створення мініатюрних портретів можуть бути застосовані для створення бази даних колекції музею, що сприятиме доступності українських зібрань. Дослідження є підґрунтям для майбутнього системного вивчення європейської портретної мініатюри в українських музеях та забезпечення належних умов зберігання і реставрації творів. Встановлені дані щодо творів із НММБВХ можуть бути супровідною інформацією до мініатюр на виставках, як в українських так і в міжнародних інституціях, матеріалом для наукових конференцій і семінарів, освітніх та екскурсійних програм, як у музеї НММБВХ, так і у зовнішніх проєктах. Робота може бути використана для розробки освітніх програм та мистецтвознавчих курсів («Історія європейської портретної мініатюри», «Історія технології живопису мініатюрних портретів», «Історія портретного живопису»).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням. Основні наукові результати отримано автором самостійно. Висновки й положення наукової новизни одержані самостійно.

Дисертаційна робота виконана на кафедрі мистецтвознавчої експертизи Навчально-наукового інституту практичної культурології та арт-менеджменту Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. *Науковий керівник* – кандидат філософських наук, доцент кафедри мистецтвознавчої експертизи Солярська-Комарчук Ірина Олегівна.

Розглянувши звіт подібності щодо перевірки на плагіат, встановлено, що дисертаційна робота Варчук Мар'яни Вікторівни є результатом самостійних досліджень, не містить елементів плагіату та запозичень. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Дисертація характеризується єдністю змісту та відповідає вимогам щодо її оформлення.

Перелік публікацій за темою дисертації. За результатами досліджень опубліковано десять наукових праць. Серед яких: три статті у виданнях,

включених до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у галузі культури та мистецтва зі спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, сім праць апробаційного характеру опубліковані у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських конференцій.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Варчук М. В. Дослідження невідомого мініатюрного «Портрета Станіслава-Августа Понятовського» у Музеї Ханенків». *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич, 2021. № 45, том 1. С. 55–62.

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/45-1-9>

2. Варчук М. В. Мініатюрний портрет: еволюція розвитку. *Український мистецтвознавчий дискурс*. Київ, 2022. №. 6. С. 21–28.

DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2022.6.3>

3. Варчук М. В. Етапи колекціонування європейської портретної мініатюри XVI–XIX століть. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. Київ, 2023. № 3. С. 136–141.

DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2023.289830>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Варчук М. В. Огляд творів Розальби Карп'єри у Музеї Ханенків. *Cultural studies and art criticism: things in common and development prospects: Proceedings of the international scientific and practical conference*. Venice, Italy, November 27–28, 2020. Venice: Baltija Publishing, 2020. P. 168–171.

2. Варчук М. В. Мініатюрні портрети Розальби Карп'єри у колекції Музею Ханенків. *Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір*: матеріали IV міжнародної наукової конференції молодих вчених, аспірантів та магістрантів (м. Київ, 3–4 листопада, 2020 р.). Київ: НАКККІМ, 2020. С. 6–7.

3. Варчук М.В. Атрибуція мініатюрного «Портрета Станіслава-Августа Понятовського» у Музею Ханенків. *Наукова атрибуція творів, експертиза та оцінка культурних цінностей*: збірник Науково-практичної конференції (м. Київ, 28–29 жовтня 2021 р.). Київ : НАКККІМ, 2021. С. 6–8.

4. Варчук М.В. Етапи формування колекції портретної мініатюри у Музеї Ханенків. *Гатенмейстерські читання Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*: збірник Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кам'янець-Подільський, 1–2 грудня 2022 р.). Кам'янець-Подільський: ФОП Панькова А. С., 2023. С. 37–39.

5. Варчук М. В. Збереження портретної мініатюри у Музеї Ханенків: до війни і після перемоги. *Новітні дослідження культури і мистецтва: пошуки, проблеми, перспективи*: матеріали всеукраїнській науково-практична конференція (м. Київ, 18 травня 2023 р.). Київ: НАКККІМ, 2023. С. 148–149.

6. Варчук М. В. Огляд методів дослідження Європейської портретної мініатюри з колекції Музею Ханенків у другій половині XX – на початку XXI століття. *Історико-культурні виміри еволюції мистецтва в Україні (друга половина XX – початок XXI століття)*: матеріали міжнародної науково - практичної конференції присвяченої 160-річниці від дня народження В. І. Вернадського (м. Київ, 16–17 березня 2023 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 209–212.

7. Варчук М. В. Огляд технік живопису європейської портретної мініатюри XVI–XIX століть у Музеї Ханенків. *Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології*: матеріали XV науково-практичної конференції (м. Київ, 19 жовтня 2023 р.). Київ: НАКККІМ, 2023. С. 7–9.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (315 найменувань), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 322 сторінки, із них 181 – основного тексту.

Характеристика особистості здобувача. Варчук Мар'яна Вікторівна народилася 29 грудня 1987 р. в м. Полтава. У 2009 р. закінчила Національний університет «Києво-Могилянська академія» та отримала диплом бакалавра. У 2010 р. закінчила Національну академію керівних кадрів культури і мистецтв та отримала диплом магістра із відзнакою. З 2020 по 2024 р. була аспірантом Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Володіє українською, англійською мовами.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація виконана фаховою українською мовою, текстове подання матеріалу відповідає стилю науково-дослідної літератури. Структура та побудова дисертації логічна. Стиль дисертації відповідає вимогам МОН України.

Рецензенти рекомендують: відповідно до п.15 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, *пропонується такий склад разової ради:*

Голова ради:

Карпов Віктор Васильович, доктор історичних наук, в. о. завідувача кафедри креативних культурних індустрій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Рецензенти:

Міщенко Ірина Іванівна, кандидат мистецтвознавства, доцентка кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;

Біскулова Світлана Олександрівна, кандидат хімічних наук, доцентка

кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;

Опоненти:

Романенкова Юлія Вікторівна, доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри дизайну Київський столичний університет імені Бориса Грінченка;

Зузяк Тетяна Петрівна, доктор педагогічних наук, кандидат мистецтвознавства, Професор кафедри образотворчого, декоративного мистецтва, технологій та безпеки життєдіяльності, декан факультету мистецтв і художньо-освітніх технологій Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

У результаті попередньої експертизи дисертації **Варчук Мар'яна Вікторівни** і повноти публікації основних результатів дослідження.

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Варчук М.В. на тему «Європейська портретна мініатюра у живописі XVI–XIX століть: атрибуція творів із колекції Національного музею мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Варчук М.В. відповідає спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

3. Рекомендувати дисертацію Варчук М.В. на тему: «Європейська портретна мініатюра у живописі XVI–XIX століть: атрибуція творів із колекції Національного музею мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація.

4. Рекомендувати вченій раді Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв затвердити склад разової спеціалізованої вченої ради:

Голова ради:

Карпов Віктор Васильович, доктор історичних наук, в. о. завідувача кафедри креативних культурних індустрій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Рецензенти:

Мищенко Ірина Іванівна, кандидат мистецтвознавства, доцентка кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;

Біскулова Світлана Олександрівна, кандидат хімічних наук, доцентка кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;

Опоненти:

Романенкова Юлія Вікторівна, доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри дизайну Київський столичний університет імені Бориса Грінченка;

Зузяк Тетяна Петрівна, доктор педагогічних наук, кандидат мистецтвознавства, Професор кафедри образотворчого, декоративного мистецтва, технологій та безпеки життєдіяльності, декан факультету мистецтв і художньо-освітніх технологій Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Презентація Варчук Мар'яни Вікторівни на 13 стор. додається.

Головуючий:

кандидат філософських наук, доцент

